

Uppföljning kring Studieomdömen

2011

Folkbildningsrådet

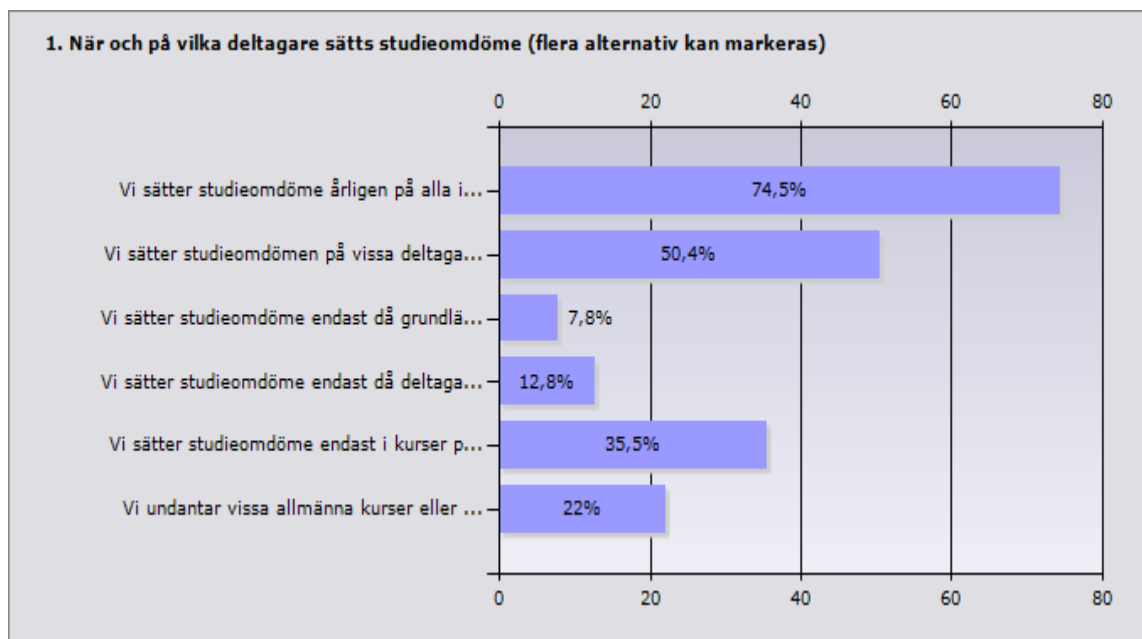
RESULTAT AV ENKÄT OM STUDIEOMDÖMEN 2011	3
1. När och på vilka deltagare sätts studieomdöme?	3
2. Allmän information till deltagarna	5
3. Deltagarnas önskemål	7
4. Information om vilket studieomdöme som satts	8
5. Skolornas bedömning av de viktigaste orsakerna till att de sätter studieomdöme på lägre andel allmäkursdeltagare än för 10 år sedan.	10
6. Vissa högskolor har börjat använda högskoleprovsresultat som särskiljande vid lika studieomdömen. Hur ser ni på det?	14
7. Har ni tankar om hur studieomdömet skulle kunna utvecklas som urvalsinstrument? Fler skalsteg? Tilläggsmeriter? Andra idéer?	18
8. Övriga frågor och synpunkter om studieomdömet till beredningsgruppen.....	22

RESULTAT AV ENKÄT OM STUDIEOMDÖMEN 2011

De svarande hade möjlighet att kryssa för tre alternativ på varje fråga 1-5 samt att ge kompletterande tillägg och upplysningar i kommentardelen till varje fråga. Till avsnitten 6-8 var det egna kommentarer och inlägg som efterfrågades.

1. När och på vilka deltagare sätts studieomdöme?

Diagram 1

	Procent	Antal
Vi sätter studieomdöme årligen på alla i den allmänna kursen som har tillräcklig närvaro	74,5%	105
Vi sätter studieomdömen på vissa deltagare vid höstterminens slut och övriga vid vårterminens slut, beroende på kursstart	50,4%	71
Vi sätter studieomdöme endast då grundläggande behörighet uppnås	7,8%	11
Vi sätter studieomdöme endast då deltagaren ska lämna skolan	12,8%	18
Vi sätter studieomdöme endast i kurser på gymnasial nivå	35,5%	50
Vi undantar vissa allmänna kurser eller vissa grupper av deltagare...	22%	31
Svarande		141
Inget svar		0

Kommentardelen

En tredjedel av skolorna begränsar studieomdömet till gymnasial nivå och undantar grundskolenivån. En femtedel anger ett antal kurser och vissa grupper som undantas från studieomdömen. I kommentarerna har skolorna gett exempel på dessa kurser och grupper.

Kurser som undantas från omdömessättning **17 skolor**

1. Förberedande kurser, baskurser på låg nivå
Kurser som är förberedande/på grundskolenivå. 5 skolor
Baskurs Sv2 som tillhör allmän linje men som är på nivå motsvarande SFI D/SAS grundläggande.
2. Kurser i svenska som andraspråk/SFI-kurser och andra invandrarkurser
Inriktning på Svenska som andraspråk/SFI på A-D nivå. 3 skolor
Kurser i svenska för invandrare inriktat mot kök resp. vård.
Invandrarlinjen.
3. Senior kurser
Senior kurser heltid eller deltid. 3 skolor
4. Kurser med individuell inriktning
Individuell inriktning/deltidskurser/motivationskurser. 3 skolor
5. Kurser för funktionshindrade
AK för vuxna med förvärvad hjärnskada/Afasilinje/
Baskurs för personer med psykisk funktionsnedsättning. 3 skolor

Grupper/personer som undantas från omdömessättning

1. Deltagare på grundskolenivå 5 skolor
2. De som har undanbett sig 4 skolor
3. Grupper med funktionsnedsättningar. t.ex. utvecklingsstörda, dövblinda deltagare med specialscheman, eller hjärnskadade 3 skolor
4. De som inte läst minst 2 behörighetsämnen 1 skola
5. De som inte har uppnått grundläggande behörighet. 3 skolor
6. De som inte läst heltid 2 skolor
7. De som inte uppfyller kvoten av allmänna ämnen. 1 skola
8. De som behöver läsa en termin till 1 skola
9. De som inte studerat minst 30 veckor 2 skolor
10. Grupper som är starkt profilerade 1 skola
11. Äldre deltagare på senior kurser och vissa specialelever som endast läser för bildning 3 skolor

När sätts studieomdömen?

Diagram 1 visar att det vanligen sker årligen och vid hälften av skolorna vid terminsslut. Ett mindre antal skolor anger att man endast gör det då deltagaren uppnått grundläggande behörighet eller ska lämna skolan. Detta bekräftas av ett antal skolor också i kommentardelen.

I kommentarerna gör man skillnad på när man sätter omdöme och när det utfärdas och lämnas ut. Flera skolor anger att de sätter preliminära omdömen vid ett tillfälle och slutgiltiga senare. De som ska gå mer är ett år får då veta var de ligger preliminärt, anger en skola. Det finns också specialrutiner för dem som deltidsstuderar.

Omdömet delas ut först när deltagaren lämnar skolan.	14 skolor
Efter två terminer.	3 skolor

Om deltagaren läst halvtid får deltagaren läsa två år innan han/hon kan få ett omdöme. 1 skola

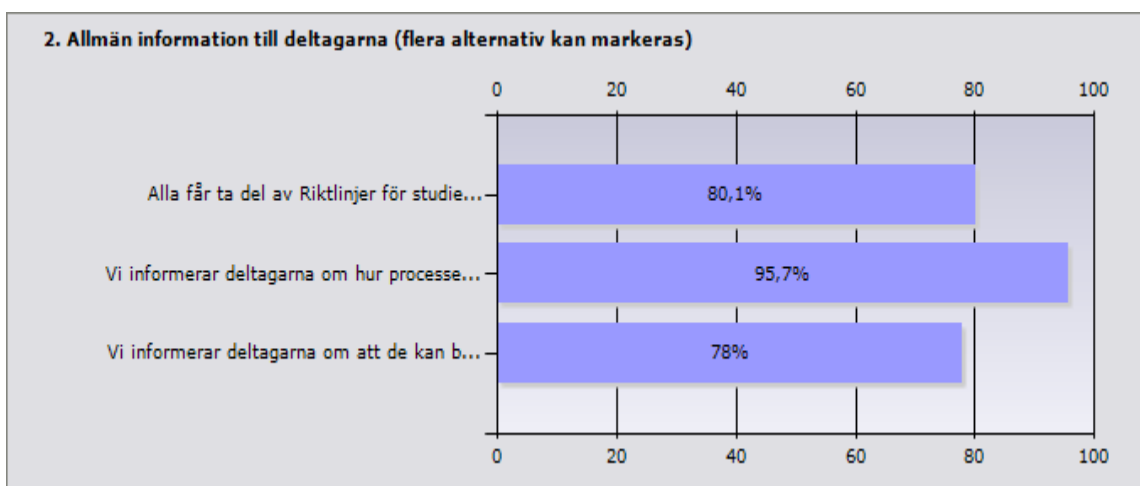
Studering med anpassad studiegång (50 eller 75 %) får omdöme först när de har uppnått motsvarande heltid. 2 skolor

Omdöme sätts på alla men de som ska gå mer än ett år får bara muntligt veta var de preliminärt ligger. 1 skola

Omdöme sätts och arkiveras om deltagaren senare vill ha detta. 1 skola

2. Allmän information till deltagarna

Diagram 2

	Procent	Antal
Alla får ta del av Riktlinjer för studieomdömen	80,1%	113
Vi informerar deltagarna om hur processen med studieomdömen går till på vår skola	95,7%	135
Vi informerar deltagarna om att de kan begära undantag från bedömning	78%	110
Svarande		141
Inget svar		0

Kommentardelen

Flera har kommenterat när under terminen man får information, och flera har också beskrivit hur. Det sker framför allt vid kursstarten men också kontinuerligt mellan lärare och deltagare. Enligt kommentarerna är det mest fråga om muntlig information, men också skriftlig förekommer. En skola hänvisar också till information på skolans hemsida och på FIN:s hemsida, en annan rapporterar att de skriftliga riktlinjer Studeranderättsliga rådet nu tar fram kommer att publiceras för de studerande.

När och hur får man informationen?

Vid kursstart (muntligt). 13 skolor

I början av varje termin (muntligt). 3 skolor

Flera gånger under året (muntligt) 4 skolor

De deltagare som ska avsluta sin utbildning får i början av sin sista termin information om var de ligger på skalan just då, detta för att ha möjlighet att kunna förbättra omdömet.

2 skolor

"Vi har ett dokument som våra kursansvariga ser till att deltagarna tar del av."

"Vi har en extra noga genomgång av kriterierna för studieomdömen med de deltagare som läser allmän kurs på gymnasienivå, för att tydliggöra skillnaden mellan gymnasiets betygssystem och folkhögskolans sätt att se på studieförmågan."

"Förutom de tillfällen då rektor informerar hela allmänna kursen eller delgrupper av allmän kurs så förs samtal om studieomdömen och behörigheter kontinuerligt mellan lärare och deltagare."

Möjligheten att undanbe sig omdöme

Info vid kursstart både muntligt och skriftligt om denna möjlighet.

5 skolor

Undantag från studieomdöme lämnas in skriftligt.

2 skolor

Deltagarna får underteckna ett dokument där skolan redogör för konsekvenser om de inte vill bli bedömda.

2 skolor

Att begära undantag känns mer som en procedur eller fras man tar upp. Hitintills har ingen avböjt studieomdömet.

4 skolor

Kommentarer om proceduren vid omdömessättning

Flera skolor har en strukturerad handlingsplan för processen.

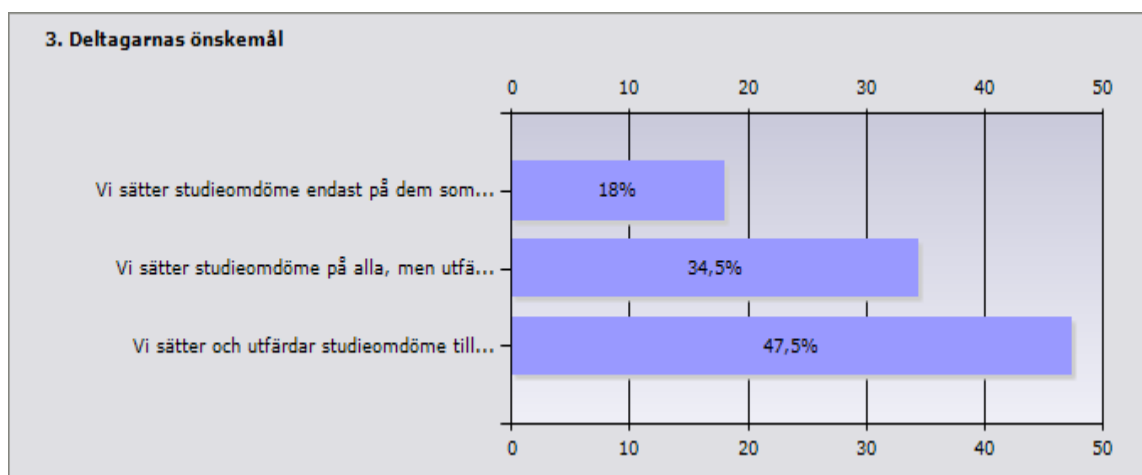
4 skolor

Det förs också diskussioner med kursdeltagarna om studieomdömet

"Två representanter för studerandekåren deltar som observatörer vid omdömessättningen. De har också möjlighet att vid ev. oenighet säga sin mening. De har skrivit under ett dokument gällande tystnadsplikt."

3. Deltagarnas önskemål

Diagram 3

	Procent	Antal
Vi sätter studieomdöme endast på dem som begär det	18%	25
Vi sätter studieomdöme på alla, men utfärdar det endast till dem som begär det	34,5%	48
Vi sätter och utfärdar studieomdöme till alla som har rätt till det, utan att deltagaren behöver begära det	47,5%	66
Svarande		139
Inget svar		2

Kommentardelen

Det vanligaste är att man sätter omdöme på alla som har rätt till utan att de begärt det. 20 skolor
 Mer specificerade krav kan vara att ett närvarokrav är uppfyllt. 3 skolor
 Den studerande måste ha fullföljt 2 terminer. 2 skolor

Deltagaren får studieomdömet utfärdat

När hon slutar på skolan. 7 skolor
 När hon uppnår grundläggande behörighet. 3 skolor

Studieomdöme utfärdas inte

Om den studerande ska fortsätta på skolan ytterligare ett läsår. 2 skolor
 Om den studerande undanbett sig studieomdöme. 7 skolor
 Om den studerande undanbett sig studieomdöme sätts det ändå och sparas i arkiv. Det är inte ovanligt att f.d. studerande kommer flera år efteråt och önskar få ut sitt studieomdöme. 4 skolor
 Det har aldrig hänt på skolan att någon inte vill bli bedömd. 5 skolor

Krav på skriftlig begäran/bekräftelse

Flera skolor begär skriftligt på den här typen av överenskommelse.

Att man inte vill ha studieomdöme, d v s gör ett aktivt och medvetet val. 7 skolor
 Att man vill ha studieomdöme. men skjuta upp utfärdandet till senare. 4 skolor

Problem med informationen om giltigheten av studieomdömen på intyg

Några svarande har kommenterat problem med informationen om vad som gäller när studieomdömet står på ett intyg. En skola sätter omdöme på alla och utfärdar det automatiskt till dem som har uppnått grundläggande behörighet eller som av annan anledning slutar på skolan. De som slutar innan de har uppnått kravet på studiernas omfattning får sitt omdöme utskrivet på skolans egna intyg.

"När de får ett sådant intyg är min erfarenhet att det är mycket viktigt att förtydliga för deltagaren att han/hon inte kommer att kunna söka till högskolan på detta omdöme."

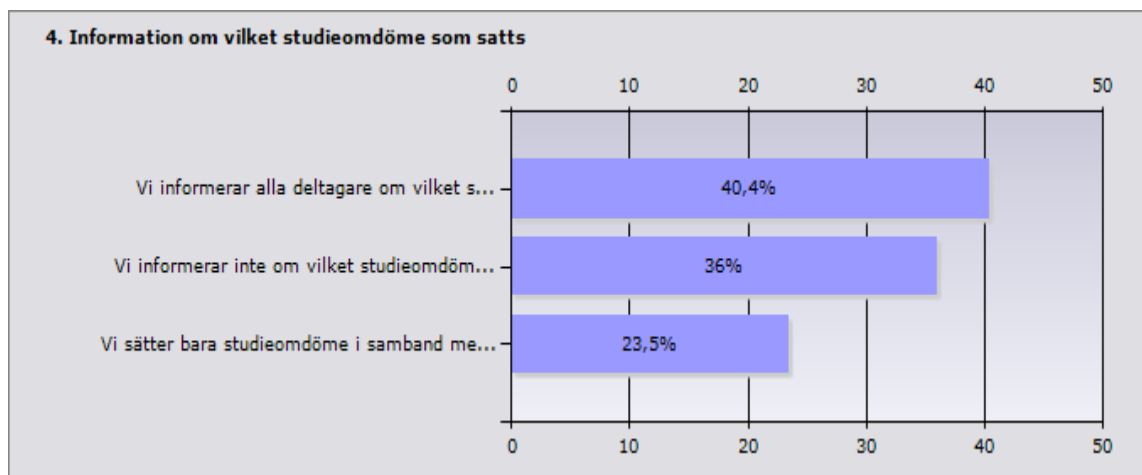
Vid andra tillfällen har giltigheten missuppfattats.

"Jag har varit med om vid två tillfällen att deltagare har fått felaktig information från andra skolor. I det första fallet var det en tjej som kom till oss för att läsa in sitt sista år. Hon hade med sig Utmärkt (på ett skolintyg) från sin tidigare folkhögskola och då hon fick Mycket god av oss så trodde hon att hon kunde söka med sitt Utmärkt (något som den första skolan informerat henne om skulle vara möjligt.)"

Det andra tillfället var en tjej som studerat två år hos oss och skulle gå sitt sista år på en annan folkhögskola. Vi skrev ut hennes omdöme på skolans egna intyg och blev uppringda och mer eller mindre utskälda av den skola som tagit emot henne för att vi inte skrivit det på behörighetsintyget."

4. Information om vilket studieomdöme som satts

Diagram 4

	Procent	Antal
Vi informerar alla deltagare om vilket studieomdöme som satts på honom/henne, även om de ska fortsätta på skolan	40,4%	55
Vi informerar inte om vilket studieomdöme som satts förrän det utfärdas skriftligt till dem som lämnar skolan	36%	49
Vi sätter bara studieomdöme i samband med att det ska utfärdas skriftligt	23,5%	32
Svarande		136
Inget svar		5

Kommentardelen

När studieomdöme satts, när och hur ges information om det?

Info till alla som vill veta sitt studieomdöme.	6 skolor
Info till den som ska gå kvar på allmän kurs men söker annan utbildning.	3 skolor
Muntlig info efter år 1 om deltagaren vill veta sitt studieomdöme. Om han slutar efter år 1 skickas omdömet och ev. behörighet hem.	1 skola

Skriftligt studieomdöme utfärdas

Efter avslutat läsår heltid.	5 skolor
När deltagaren lämnar skolan.	2 skolor
När deltagaren begär det i efterhand.	1 skola
Skickas hem efter skolavslutningen.	6 skolor.
När kursen är avslutad efter ett år. De deltagare som blir antagna för ytterligare år får studieomdöme satt igen efter det året.	2 skolor

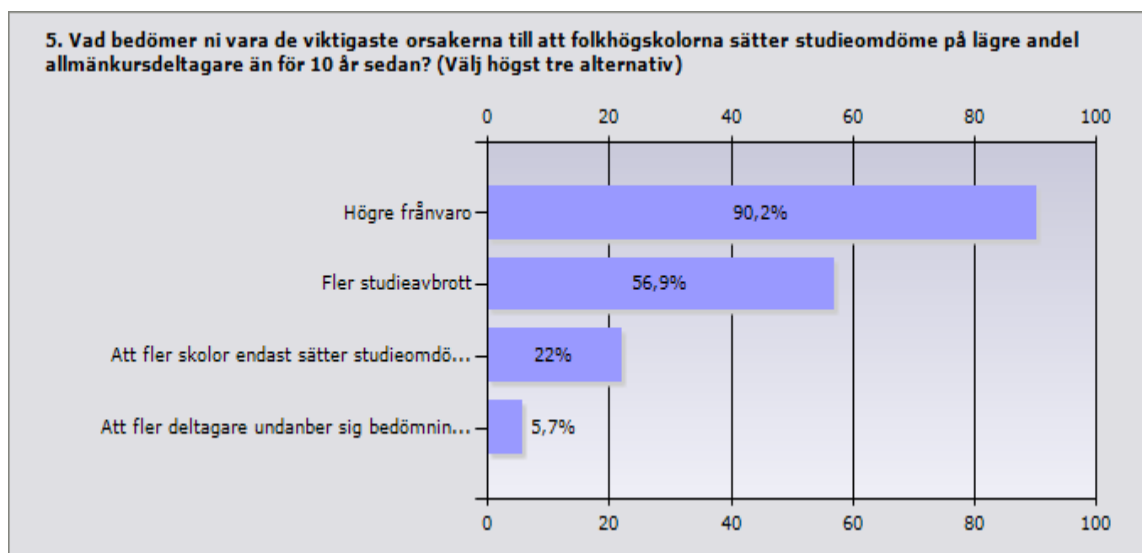
Avstämningar om hur deltagaren ligger till

Höst och vår i individuella samtal.	4 skolor
Vid utvecklingssamtal år 1 och år 2.	2 skolor
I mentorssamtal pratar vi om studieförmåga och studieresultat.	13 skolor
På de studerandes begäran informeras samtliga studerande om preliminära studieomdömen. Detta för att de studerande ska få en uppfattning om hur de ligger till och för att undvika onödiga missförstånd/falska förhoppningar.	5 skolor
Vi rekommenderar den studerande att inte ta ut sitt omdöme om hon ska fortsätta på skolan nästa år.	1 skola

"Det känns inte schysst att säga till någon som har ett eller två års studier kvar till grundläggande behörighet att den t.ex. har mindre god förmåga att studera på högskola. Det är väl inte så konstigt att han/hon har det då hon inte ens är behörig ännu."

5. Skolornas bedömning av de viktigaste orsakerna till att de sätter studieomdöme på lägre andel allmäkursdeltagare än för 10 år sedan.

Diagram 5

	Procent	Antal
Högre frånvaro	90,2%	111
Fler studieavbrott	56,9%	70
Att fler skolor endast sätter studieomdöme på gymnasienivå eller vid uppnådd grundläggande behörighet	22%	27
Att fler deltagare undanber sig bedömning	5,7%	7
Svarande		123
Inget svar		18

A. Orsaker som har att göra med skolan, kurserna och studieomdömet status

Enkäten tar upp ett antal orsaker som har att göra med skolans rutiner för studieomdömessättning, från hög frånvaro till att studieomdöme sätts framför allt på gymnasienivån.

Högre frånvaro och studieavbrott dominerar skolornas enkätsvar. Kommentardelen påtalar andra orsaker.

Kommentardelen

1. Skolans rutiner för att sätta studieomdöme har skärpts. 10 skolor

Det gäller då kraven på närvaro men också kraven på prestation samt att man endast sätter studieomdöme på gymnasienivå eller vid uppnådd behörighet.

"När jag började på skolan fick deltagarna lägsta omdöme om de hade mycket hög frånvaro. Idag ställer vi krav på 80 % närvaro för att de överhuvudtaget ska få ett omdöme."

"Vi har blivit mer noggranna de senaste 6 åren.---Jag är stolt att vi har styrt upp det nu, så att vi kan stå för vad vi gör och vi följer FBRs riktlinjer."

"Elever på särskild kurs kan inte längre få ihop ett schema som innehåller minst hälften av tiden med allmänna ämnen."

"Fler studieavbrott kan bero på att våra kursdeltagare är yngre och många kanske har misslyckats i sina tidigare studier."

"Fler deltagare läser på grundskolenivån idag vilket inte ger rätt till studieomdöme på många skolor ."

"Det är inte alla studerande som går i 30 veckor på heltid. En del får jobb."

2. Allt fler deltagare undanber sig studieomdöme. 3 skolor

"Det verkar vara en medveten strategi. Deltagaren vet att det kommer att bli lågt och väljer att inte ta ut det, utan begär ett studieintyg i stället. Eller också har han redan ett bra studieomdöme från tidigare eller tror att han kommer att lyckas bättre med nästa kurs."

3. Deltagarantalet i allmän kurs har minskat. Det i sin tur kan bero på allmänna kursens status och studieomdömets relativa värde. 14 skolor

Den allmänna kursen minskar kontinuerligt. Någon tror att det beror på att fler ungdomar är behöriga jämfört med för 10 år sedan. Men några skolor hänvisar också till folkhögskolekvoten och studieomdömets status.

"Traditionell allmän kurs blir alltmer ointressant bland unga. Regelverket är svårbegripligt. Folkhögskolekvoten minskar i betydelse (var redovisas statistik om hur många som antas till högskolan via denna kvot, på årsbasis?)"

"En ökad medvetenhet om studieomdömets värde jämfört med andra betygssystem"

Någon skola anger dessutom specifikt nedtrappningen av S-anslaget/Kunskapslyftet som en orsak till minskad allmän kurs, en annan färre antal deltagarveckor än tidigare.

4. Antalet studieomdömen har inte alls minskat på deras skolor. 12 skolor

"Fler med hög frånvaro, fler studieavbrott eller fler som inte vill ha omdömen är inte en trend hos oss."

"Vi känner inte igen oss i detta, vi sätter lika många omdömen i dag som för 10 år sedan."

B. Orsaker som har med deltagarna att göra.

Det fanns inga direkta enkätfrågor som berörde deltagargrupperna. Det lyfts däremot fram mycket tydligt i kommentarerna som orsaker till att det sätts färre studieomdömen. Den främsta orsaken är att deltagarna inte uppnår de uppsatta målen inom angiven tid, vilket i sin tur beror på att studerandegrupperna inte är desamma som för 10 år sedan. En stor grupp skolor anger som främsta orsak deltagarnas lägre kunskapsnivå/stora kunskapsluckor, lägre motivation och mer koncentrationssvårigheter, fler med

psykosociala eller medicinska problem, och fler med alltför bristfälliga kunskaper i svenska språket. Dessutom lägre medelålder.

En skola ger denna sammanfattande bild av utvecklingen:

"Folkhögskolorna har sedan tidigt 1990-tal allt mer antagit studerande som i många fall avbrutit gymnasieskolan alt. inte har samtliga godkända kärnämnen ---. De studerandes medelålder har sjunkit kraftigt. Många fler folkhögskoledeltagare har många fler personliga problem (allt från depressioner, sömnsvårigheter, ätstörningar, koncentrationssvårigheter till dåligt självförtroende, tidigare erfarenheter av mobbning, familjeproblem, fattigdom mm).

För några deltagare innebär också en svår ekonomisk situation att de utöver att studera på heltid även har extraarbeten som gör att de sammantaget inte klarar sina heltidsstudier så som de själva egentligen önskar. Allt detta sammantaget påverkar deltagarnas möjligheter att utvecklas och studera. Från att tidigare ha kunnat erbjuda i stort sett alla möjligheten att uppnå behörighet i kärnämnen och relativt goda studieomdömen för många, har vi sett en utveckling där ganska många varken uppnår godkänd närvaro eller en hög andel behörigheter i kärnämnen och inte heller höga studieomdömen.

Vi har också antagit allt fler deltagare med svenska som andra språk som - ibland trots godkända betyg från grundskola eller t ex en godkänd Sv2A men inte Sv2B från någon gymnasieskola - inte har den språkliga nivå eller utveckling som krävs för att man ska kunna vare sig klara eller hinna det man bör under sin studietid på allmän kurs (kan t ex handla om 1 eller 2 år). Detta är sannolikt ett större problem i storstadsregionerna. Studiestödsreglerna är detta fall omoderna och stämmer inte överens med behoven i verkligheten. Många behöver längre tid på sig för sina studier på allmän kurs, men det finns inte studiefinansiering för detta. Även detta påverkar sammantaget en del studerandes situation som kan leda till t ex studieavbrott. dvs. inget studieomdöme."

1. Generellt svagare deltagare, med lägre kunskapsnivå och sämre studieförmåga än tidigare.

23 skolor

En stor del av orsakerna anges emanera från deltagarnas tidigare bristfälliga skolgång. Det innebär att folkhögskolekursen får starta från en lägre nivå och deltagarna behöver längre tid för att uppnå behörighet. Studerandegruppen har förändrats så att förkunskaperna är lägre och studieförmågan svagare. Allt fler har stora kunskapsluckor, fler har avbruten gy-skola eller inte behörighet i alla kärnämnen. Flera har också koncentrationssvårigheter. Tidigare studiemisslyckanden gör dem omotiverade.

"Deltagarna idag är generellt mer skadade av ungdomsskolan och komvux. Folkhögskolans allmänna kurs har tydligt märkt av mångas svårigheter i tidigare utbildningsformer. Det handlar bl. a om stora kunskapsbrister/luckor i kärnämnen, språksvårigheter, koncentrationssvårigheter".

"En del etniska grupper har en alldeles för låg eller obefintlig utbildningsnivå vid starten. De behöver mycket mer tid."

2. Ökad andel personer med psykiska eller psykosociala problem.

15 skolor

Bland de studerande på folkhögskola finns också alltför många som mår dåligt av olika anledningar. Lärarna ser allt fler med tyngre psykosociala problem. De får sämre studieresultat och måste gå fler år på skolan. Eller också avbryter de studierna helt.

"Det finns många på folkhögskolorna med personliga problem: depression, ätstörningar, mobbning, dålig ekonomi, dåligt självförtroende."

"Många unga lider av brist på motivation, målsättningar, meningen med livet."

"Många unga har större ryggsäckar med sig, de orkar inte plugga, p.g.a. psykisk ohälsa."

3. Många deltagare med språksvårigheter.

5 skolor

Många från icke-nordiska länder har inte tillräckliga kunskaper i svenska språket för att kunna tillgodogöra sig studierna. En del av dem har också mindre studieerfarenhet från hemlandet.

"Det förekommer allt fler SV2-kurser som inte fullföljs. Man går i stället till annan utbildning och försöker få ett jobb."

"Studiestödssystemet passar inte dem med dåliga språkkunskaper i svenska, de behöver mera tid."

4. Fler yngre deltagare.

2 skolor

Medelåldern har sjunkit radikalt, och fler kommer direkt från misslyckanden i grundskolan och gymnasieskolan vilket påverkar deras studieförmåga.

"Fler studieavbrott kan bero på att våra kursdeltagare är yngre och många kanske har misslyckats i sina tidigare studier"

5. Fler grupper behöver förlängd studietid.

I kommentarerna påpekas att studiestödsreglerna är omoderna och att de inte stämmer överens med behoven i verkligheten. Många behöver längre tid på sig för sina studier på allmän kurs, men det finns inte studiefinansiering till detta. Det gäller framför allt:

- Deltagare som inte har den språkliga nivå eller utveckling som krävs för att man ska kunna klara och hinna det man bör under sina 1-2 år på allmän kurs (framför allt utlandsfödda studerande)
- Deltagare med funktionshinder
- Deltagare med psykosociala problem
- Deltagare med mycket bristfälliga kunskaper från offentliga skolan
- Deltagare som måste ta extraarbete vid sidan om studierna för att finansiera sin tillvaro

6. Fler kursdeltagare med andra syften med sitt år på folkhögskola än studieomdöme.

I kommentarerna anges andra prioriteringar som:

- Att mogna i sig själv
- Att pröva något annat för att bli säkrare i vad de vill läsa vidare inom
- Att göra något annat än det tröttsamma gymnasiepluggandet och att slippa bli bedömda
- Att prova på att studera just på folkhögskola p.g.a. dess särart
- Att mellanlanda på folkhögskolan innan man går vidare till högskolan

6. Vissa högskolor har börjat använda högskoleprovsresultat som särskiljande vid lika studieomdömen. Hur ser ni på det?

Kommentardelen

Positivt med högskoleprov

27 skolor

Metoden med högskoleprov som särskiljande vid lika studieomdömen är bra tycker flera skolor. De som söker till högskola från folkhögskola har ju oftast en 4 och de kan särskiljas med ett kompletterande högskoleprov. Framför allt är det bra att deltagarna får ytterligare en chans än med enbart studieomdöme. Några kommentarer:

"Om vi ska intyga behörigheten gentemot en gymnasiestuderande är detta OK."

"I huvudsak positivt. En person som får, särskilt det högsta studieomdömet, har enligt min erfarenhet visat att de är redo för högskolestudier och bör därför ha goda chanser att göra bra ifrån sig på ett högskoleprov. (Att ett högskoleprov i sig är något man behöver öva på är en annan sak...)"

"Det är också bra om fler deltagare från folkhögskola gör högskoleprovet eftersom det får en allt större betydelse."

"Studieomdömet grundas på fler kriterier, men just kunskapsmättet är mest avgörande för högskolan. Högskoleprovet ger ett tillförlitligare och rättvisare mått på faktisk kunskapsnivå än studieomdömet eftersom prover och kunskapsmätning ibland inte tillämpas på folkhögskolor. Det är därför både förståeligt och bra att resultat från högskoleprovet vägs in."

Flera skolor uppmuntrar sina deltagare att göra högskoleprovet. De anger att de gör detta delvis för att deltagarna kanske inte har så stora möjligheter i folkhögskolekvoten idag.

16 skolor

Negativt med högskoleprov, speciellt om det sker inom kvotgruppen folkhögskola och inte som ytterligare en väg in i högskolan.

Här finns många kommentarer om att det dels missgynnar många av folkhögskolans deltagargrupper, dels kan få ödesdiga konsekvenser för studieomdömet och för folkhögskolans kvotgrupp. Dessutom påpekar man att undervisningen kommer att påverkas och preparandkurser uppstå igen.

Ett dåligt alternativ

40 skolor

Missgynnar deltagargrupper

18 skolor

Negativa konsekvenser för studieomdömet och kvotgruppen

6 skolor

Deltagargrupper som missgynnas

"Folkhögskolestuderande i allmänhet då vi anser att högskoleprovet visar på annat än om man är lämpad/motiverad att studera på Högskola/Universitet."

"Det gynnar dem som är bra på att skriva högskoleprov och missgynnar dem som inte är det. Är man bra på högskoleprovet kan man på annat sätt dra fördelar av det, inte genom att höja sitt omdöme på folkhögskolan. Helt fel enligt vår uppfattning."

"Dem som enbart vill använda studieomdömet ska då konkurrera med den som har både studieomdöme och högskoleprov."

"Språksvaga deltagare, bl.a. många invandrare som har svårt att få bra resultat på högskoleprovet pga. lägre läshastighet i både svenska och engelska. Denna effekt kommer dock att mildras något gm det nya högskoleprovet ht 2011 där språkdelen minskas till 50 %."

"Deltagare som är lättstressade och elever som har svårt att arbeta snabbt. Dit hör deltagare med olika bokstavskombinationer och diagnoser, en viktig grupp på folkhögskola, där kanske flera skulle klara en högskoleutbildning men som presterar dåligt på högskoleprovet. Dit hör också de som farit illa på gymnasiet och mått dåligt av prestationskrav och provstress. En del har utvecklat provfobi."

7 skolor

Negativa konsekvenser för folkhögskolans omdömessystem och urvalsgrupp men också tecken på att förnyelse behövs

Flera skolor lyfter fram studieomdömet värde pga. att det är en bedömning av en längre process och av en persons utveckling och ger en helhetsbild av vederbörande. Högskoleprovet kräver först och främst goda kunskaper i svenska språket, samt fakta kunskaper för dagen. Säger ingenting om en persons utvecklings- eller studieförmåga. Många anser studieomdömet vara ett mycket bättre prognosinstrument än gymnasiebetyg och vill inte se det urholkas. Några menar också att högskolorna i allt högre grad vill jämföra folkhögskolestudier med komvux och gymnasiestudier. Folkhögskolan är en motvikt mot en alltmer faktakunskapsinriktad skola genom att också betona t.ex. estetiska färdigheter. Man vill inte heller att folkhögskolan ska bli för lika komvux.

"Tycker spontant att det känns helt åt h---e. Vi har ju en viss frihet att variera antalet deltagare som får ex. utmärkt, och enligt min uppfattning ska elever som har gjort samma prestation också omdömessättas inom samma grupp."

"Högskolan har sina utgångspunkter för antagning och som rektor för en folkhögskola tycker jag naturligtvis att det är begränsande att bara se till provresultat. Studieomdömet väger ju in flera faktorer som är viktiga för att avgöra om en student kan tillgodogöra sig fortsatta studier"

"Högskoleprovet är f.n. enklaste sättet att nå de högre utbildningarna. Jag vet t.ex. elever som har 20.0 från Gymnasiet men inte kommer in på de högre utbildningarna, medan slarvpellar skrivit 2.0 på högskoleprovet och glatt seglar förbi de mer ambitiösa. Vi anser att detta urholkar värdet av folkhögskoleomdömena och skulle önska oss att Folkbildningsrådet reagerar mot detta. Det är en viktigt principiell skillnad mellan en rekommendation att göra högskoleprovet och ett obligatorium (som t.ex. Lunds universitet tillämpar)."

"Mest negativt är att högskoleprovet mer eller mindre tvingas på de elever som vill söka till högskolan. Effekten kan bli att man väljer att inte gå på

folkhögskola utan nöjer sig med att göra högskoleprovet. Folkhögskolans pedagogiska grundsyn om att se hela människan sätts ur spel om högskoleprovet ska vara avgörande. Det är ju paradoxalt om en folkhögskolestuderande måste göra ett centralt prov för att komma in på en eftertraktad utbildning. Risken är också att studieomdömet minskar i värde."

Några skolor menar att vi naturligtvis måste ha ett system som duger vid antagning till högskolorna.

"Det här är ett tecken på att högskolor inte tycker att våra omdömen är en tillräcklig måttstock. Det är tyvärr rimligt, och visar samtidigt på att studieomdömena borde kunna ha graderats mer. Det är dessutom olyckligt, eftersom högskolorna i det långa loppet vill komma ifrån folkhögskolekvoten, vilket skulle bli förödande för våra elever. Det är sannolikt bara en tidsfråga innan så sker."

"I förlängningen kommer detta att innebära att de som inte har ett bra högskoleprovsresultat stängs ute från attraktiva utbildningar, även om de har ett högt studieomdöme från folkhögskola."

"Vår erfarenhet är också att vi missgynnas av att man inte får räkna meritpoäng på behörigheter som man läst in på folkhögskolan. De resursstarka med möjlighet att överblicka och planera sina studier väljer komvux framför folkhögskola när de upptäcker det. Vi har flera sådana exempel. Kvar hos oss blir de mindre resursstarka vilket kan avspeglade sig i både mindre antal satta studieomdömen och lägre sådana."

Påverkar undervisningen

Ganska många skolor har redan infört träning på högskoleprovet för att förbereda deltagarna.

"Mycket illa, är folkhögskoleprovet på väg tillbaka? Då kommer ju preparandkurser snart vara ett faktum."

"AK måste införa lektioner för träning på högskoleprovet och detta kan ju styra både innehållet och utformningen av undervisningen på ett negativt sätt, t.ex. om man som vi har tematiserad undervisning".

"Vi anordnar varje läsår ett "pröva på högskoleprovet". Utifrån våra folkhögskoledeltagares resultat vid dessa högskoleprovprov kan vi konstatera att högskoleproven så som de är utformade idag inte gynnar folkhögskolans deltagare."

"Högskoleprovet har redan nu väldigt stor betydelse för folkhögskolestuderande eftersom urvalsgrupp B4 ofta fungerar dåligt. Om urskiljning med hp blir allmän blir ovanstående effekter alltför dominerande ty då kommer hp att få väldigt stor effekt i båda de urvalsgrupper som folkhögskolestuderande har tillgång till. (Hp-utskiljning har mycket större effekt i B4 än i andra kvotgrupper eftersom de sökande i B4 fördelas på så få poängtal.)"

Högskoleprovet jämfört med andra alternativ

Det är fler skolor som föredrar högskoleprovet framför lottning än motsatsen. Sedan finns det också ett antal skolor som pekar på andra alternativ, t.ex. Intervjuer. Några skolor menar att högskoleprovet avviker från folkbildning idémässigt.

Men även några skolor som tveksamma till högskoleprovet uppmanar sina deltagare att delta i det, därför att det ger dem en extra chans till intagning på högskola. Några erbjuder de studerande att träna på gamla högskoleprov för att vänja sig vid utformningen och tidspressen.

Antal skolor som föredrar:

Högskoleprovet	20 skolor
Lottning	2 skolor
Intervjuer	6 skolor
Uppmuntrar sina deltagare att göra provet	5 skolor

"Tycker att högskoleprovet är ett bra alternativ till lottdragning. Det behövs dock mer information från Högskoleverket om vad som gäller och om detta sätt att göra urval gäller alla program."

"Vi tycker att det avviker från folkbildning idémässigt. Men å andra sidan, det kan förbättra deltagarnas chanser att bli antagna till högskola och universitet genom att göra högskoleprov. För att vissa högskolor använder högskoleprov som särskiljare om antal platser understiger antalet studerande med samma studieomdöme. Det är meritvärde."

"Positivt men en intervju vore ändå bättre. Men vi rekommenderar våra kursdeltagare att även göra högskoleprovet."

"Det är högskolorna som bestämmer vad de tycker är viktig kompetens. Vi tycker dock att våra folkhögskolestuderande skulle bli mer rättvisst bedömda utifrån en intervju eller liknande, som komplement till omdömet, eftersom omdömet är en prognos/kapacitetsbedömning och detsamma kunskaper och avviker från det folkhögskolemässiga täcket som finns i omdömet."

"Om högskolan är genuint intresserad av att få in en andel studerande med annorlunda erfarenhet av lärande och utbildningsbakgrund bör man använda sig av intervju eller liknande (presentation, brev, mm) istället för högskoleprov. Men högskoleprovet är ju ett rationellt verktyg, billigt och effektivt, medan det andra är resurskrävande. Så man förstår åt vilket håll det lutar..."

"Vi anser att samtliga deltagare vid allmän kurs bör göra högskoleprovet vid något tillfälle under kursens gång. Det blir mindre godtycklig bedömning om det finns fler bedömningsnivåer som högskoleprovet i praktiken innebär."

7. Har ni tankar om hur studieomdömet skulle kunna utvecklas som urvalsinstrument? Fler skalsteg? Tilläggsmeriter? Andra idéer?

Kommentardelen 143 inlägg

Omdömesskalan

- **Fler skalsteg**

50 skolor

Hela 50 skolor tror att en förändring till fler skalsteg är bra. En skala med 5 steg eller en skala med samma steg som gymnasiebetygen förordas av vardera 5 skolor, medan 3 skolor gärna ser halvsteg mellan de nuvarande stegen

En skala i fem steg	5 skolor
En skala i sex steg	2 skolor
En skala i sju steg	1 skola
En skala med samma steg som gymnasiet	5 skolor
En skala med halvsteg	3 skolor

För liten spännvidd kring trean

10 skolor

10 skolor tar särskilt upp den stora spännvidden kring det tredje steget i omdömet. Några menar att det är en spännvidd på varje steg, då skillnaden mellan relativt starka och relativt svaga studerande på respektive skalsteg är stort.

"I princip tycker vi dagens system fungerar bra. Dock kan steget mellan Mycket God och Utmärkt vara något för stort för bedömningen ska anses rättvis och möjligheterna till fortsatta studier på en högre nivå göras möjlig."

"Det saknas steg mellan Mindre god - God och mellan God - Mycket god, många hamnar mitt emellan dessa steg i samband med omdömeskonferenserna ----"

"Fler skalsteg hör jag önskemål om från just högskolorna. 0,5 på nuvarande skalsteg är kanske något att överväga. Vi måste tänka i deltagandeperspektiv. Det är anmärkningsvärt hur SYVar ute i vanliga skolan frankt informerar studerande som funderar på folkhögskola att inte välja den skolformen, just för att sannolikheten är liten att komma in på högskola på omdömet. För framtiden måste vi fundera över hur vi ska förhålla oss till det nya betygssystemet A-F."

"Fler steg skulle kunna vara ett sätt att få ett lättare sätt att göra urval. Hade kanske också gett vikten av högskoleprovet mindre betydelse vilket är viktigt tycker jag. Ska det finnas en folkhögskolekvotgrupp till högskolan tycker jag att man ska kunna få full behörighet och lika urvalsvillkor utan att blanda in andra kvotgrupper."

- **Bra som det är.**

11 skolor

Endast 11 skolor har uttryckt att det är bra som det är nu.

"Fler skalsteg är inte nödvändiga. Tydliga riktlinjer för vad som skall uppnås utan större tolkningsutrymme bör vara grund. Att det skall finnas ett genomsnittligt maxvärde för omdömet känns inte rätt."

"Systemet måste ha samma särart som studieformen. Att förändra genom fler skalsteg känns tvärtom som en anpassning till gymnasiet."

- **Tydligare kriterier för skalstegen.**

5 skolor

Flera har påpekat vikten av tydligare kriterier för skalstegen. Den beskrivning som finns för högsta steget, 4, tas som gott exempel. Men också de övriga stegen måste ha liknande beskrivningar. Då kan man undvika godtyckliga bedömningar mellan olika pedagoger och folkhögskolor och också ge tydligare information till kursdeltagarna. Ett förslag är att kriterierna skulle kunna striktas upp och syfta mot de teoretiska ämnena - om det är det högskoleverket vill ha.

"Vi behöver noggrannare verktyg för att bedöma. En viktig framtidsfråga."

"Vi har ibland diskuterat viktningen av de olika kriterierna i riktlinjerna."

"Resultaten måste göras mätbara och inte grundas på tyckanden om studieomdömet ska anses rättvist och hanteringen rättssäker. Som det ser ut nu är deltagarna på folkhögskolor allt för beroende av att få omdöme utmärkt eller mycket god studieförmåga. Kanske kan detta avhjälpas om man får något mer målrelaterade kriterier men samtidigt bör vi verka för att det speciella med studieomdömet bibehålls och därtill utvecklas."

- **Ta bort procenttalen och genomsnittsvärdet 2,7.**

6 skolor

"Systemet med fyror som kan ta slut etc. känns extremt föråldrat. Vi har bestämt oss för att på vår skola är det självklart att alla som visar att de har utmärkt studieförmåga kommer också att få det omdömet. Om man läser kriterierna noga (vilket vi också haft ett utvecklingsarbete kring) så är det ju tydligt att det krävs mycket av en deltagare att uppnå utmärkt så tyvärr har det hittills inte hänt att vi har haft för många."

"Jag anser att det medelvärde som vi är satta att följa ska tas bort. Utbildning är idag målrelaterat vilket borde innebära att alla studerande på en kurs ska kunna få det högsta studieomdömet. Den mottagande utbildningsinstansen får sedan göra sitt urval och avgöra i vilken mån omdömet ska vägas in."

"Normalfördelningsmodellen kan bli skev då 1:orna och 2:orna är de som har hög frånvaro och hög andel avbrott. Ta bort kravet på medelvärde 2,7."

"Vi förstår anledningen till genomsnittsvärdet på 2,7 +- 5 % men upplever att det inte stämmer med hur vi vill arbeta tillsammans med kursdeltagarna mot gemensamma mål."

- **Flera studieomdömen?**

3 skolor

Det är endast tre skolor som tagit upp frågan.

"Vi har länge velat ha två omdömen: en som är en hälsning till högskolan om deltagarens förmåga att studera, den andra en hälsning till blivande arbetsgivare om deltagarens pålitlighet, socialförmåga, initiativtagande."

"Möjligen hade det varit intressant att utfärda mer än ett studieomdöme kopplat till olika ämnesgrupper. På 60-talet lär det ha funnits möjlighet att utfärda ett omdöme för naturvetenskapliga ämnen (inklusive matte) samt ett för övriga. De estetiska ämnena skulle kanske behandlas för sig och de teoretiska fördelas på olika grupper."

"Vi tycker att omdömet INTE skall delas upp på gymnasievis i delomdömen per ämneskurs eller dylikt. Det speciella med folkhögskolan är just det kollektiva omdömet som alla lärare deltar i att sätta. Mentorskap och studieresultat varannan termin ger en bra bild av vederbörandes studieförmåga....Lärarna vill inte konkurrera om popularitet hos de studerande genom att sätta olika betyg utifrån sina ämneskurser.....Det hör till gymnasiesystemet."

- **Tilläggsmeriter.**

17 skolor

Några inlägg har diskuterat vad tilläggsmeriter skulle kunna vara bra för.

Skulle kunna vara kopplade till statens syften med folkbildningen.	2 skolor
Skulle kunna stärka folkhögskolans särart.	2 skolor
Skulle kunna användas som särskiljande vid lika studieomdömen.	3 skolor

Andra har gått in på vad som skulle kunna räknas som tilläggsmeriter.

Uppdrag på skolan som kårarbete och kommittéarbete, arbete i civilsamhället, föreningar. arbetsliv, föreningsuppdrag.

"Jag tycker att det är illa att arbetslivserfarenhet inte räknas. Det var faktiskt bättre när 25:4 fanns Tycker att det är märkligt att arbetslivserfarenhet som tidigare gett poäng tagits bort. Livets skola är kanske det som ger en människa mest erfarenhet och kunskap."

Närvaro, social kompetens, empati. Särskiljande men också bra vid jobsök.

Specialkompetens

Fler kurser och högre nivå på kursen ev. också högskoleprovet.

Varje tilläggsmerit kan t ex ge 0,1 poäng

En skola är skeptisk till Tilläggsmeriter därför att de kan vara svåra att hantera och bedöma, svåra att värdera.

Det finns också andra idéer om tilläggsmeriter. En skola funderar på ett komplement till studieomdömet med ämnesspecifika intyg beroende på vilken utbildning de tänker söka vidare.

Sedan finns också tankar på att ett folkhögskoleår i sig själv skulle ge meritpoäng.

"Vi skulle gärna se att ett folkhögskoleår skulle ge extra meritpoäng"

Två skrifter/program nämns som intressanta att titta på i sammanhanget.

"Det amerikanska collegesystemet och IB-programmet kanske inte är några pedagogiska förebilder, men de har hittat sätt att betygsmässigt premiera folkrörelsearbete. Nå t för folkhögskolan att titta närmare på."

"Mustels Validering för folkbildning (arbete, föreningserfarenhet, mm) Detta arbete borde fortsätta och utvecklas samt kopplas till högskolornas urvalskriterier."

- **Övrigt**

"Utveckla en ny definition av folkhögskolekompetens som är mer tidsenlig och tydlig mot högskolan. Med tanke på att högskolan numera använder sig av learning outcomes är arbetet med denna anpassning även viktig för vår del. Vi behöver inte anpassa allt till detta men vi bör kunna tala samma språk med högskolan så att de förstår vad vi menar och vad folkhögskolestudierna har gett till den sökande."

Vikten av att värna studieomdömet

Flera inlägg handlar om vikten av att värna studieomdömet och det som det står för. Dels helhetssynen på människan, dels principen med ett gemensamt omdöme som lärarlaget sätter, dels att det fortsatt är en möjlig väg till högskoleutbildning. Det behövs en kraftfullare insats att informera till andra utbildningsanordnare vad omdömet står för och visa på att omdömet och studier på folkhögskola är ett annat sätt, dock ej mindre förberedande för högskolestudier. Man skulle gärna se fler platser i folkhögskolekvoten.

"Därför är den viktigaste frågan hur man kan bekämpa tendenser att storligen gynna ungdomsgymnasiets sökande. Som jag befarar, sker det inte minst på folkhögskoleelevernas bekostnad."

"Vi tycker att mätinstrumentet då det gäller studieomdöme är genuint bra. Om man tittar på Finland som har ett av Europas bästa skolresultat då det gäller kunskapsmätningar kan man se att de lägger stor vikt vid att t.ex. träna den sociala kompetensen i motsats till Björklunds politik."

Kvalitetssäkra studieomdömesprocessen

En skola har föreslagit att man ska arbeta fram en nationell mall för arbetet/processen med omdömessättning: Så här vill vi att skolorna ska arbeta. Det behövs tydligare riktlinjer "eftersom politiken är åt det hållet." Ett exempel man tar är att endast sätta studieomdöme bara på den som uppnår grundläggande behörighet. Då skulle det bli ett riktigt urvalsinstrument som gjorde att ett Utmärkt verkligen skulle kunna stå sig vid ansökan till högskolan.

Man efterlyser också case seminars.

"Omdömet som instrument är bra. Däremot måste Folkbildningsrådet hårdare än nu driva fram en samsyn mellan skolorna. Kanske genom att uppmuntra det nätverk som redan finns för allmän kurs. I Stockholm har vi skrivit ett manifest som tar fasta på de gemensamma ramor som omdömessättningen bör omges av. Därför välkomnar jag verkligen den här undersökningen. Det var på tiden. Jag känner att det råder fullständig anarki på allmän kurs ute i landet. Vi måste kommunicera och bli överens om ramarna."

"När det gäller omdömen för deltagare med funktionshinder finns det många problem. Man kanske har en stödperson på skolan och det kan vara enbart med hjälp av detta stöd som eleven kan få ett godkänt omdöme. Är detta omdöme då jämförbart med andras om det sätts efter det sista året (påbyggnadskursen) och eleven vill kunna gå vidare till högskolan? Utan stödet hade deltagaren inte nått upp till godkänt omdöme."

"Hur ska vi göra? Finns det anledning att ge vissa deltagare med allvarliga studiehinder något slags asteriskomdöme, där skolan intygar att eleven ifråga fått särskilt stöd?"

"Det vore bra med kurser, gärna riks- eller regionorganiserade, för att få till stånd ett utbyte i arbetssätt och metoder. Inspiration och motivation behövs!!"

8. Övriga frågor och synpunkter om studieomdömet till beredningsgruppen

Studieomdömets konkurrenskraft måste värnas

"Arbetet i beredningsgruppen är angeläget. Det är oerhört viktigt att studieomdömets konkurrenskraft behålls gentemot ungdomsgymnasiets och komvux betygssystem när det gäller antagning till högre utbildning såsom högskola och universitet. Det är viktigare att värna om folkhögskolekvoten och folkhögskolans rätt att sätta omdömen utifrån skolformens pedagogiska principer än att behålla studieomdömet i nuvarande form. Och påminn Högskoleverket om folkhögskolans existens!"

"Det är viktigt att vi snabbt kommer till en lösning eftersom frågan är högst aktuell."

"Vi ser det som viktigt att folkbildningen grundas, som nu, på behörigheter och omdöme. Om högskoleprovet betonas alltför starkt, innebär det att vi ifrågasätter vår egen relevans."

Andra förändringar

"Antalet omdömessteg bör ses över för att bättre relatera till gymnasieskolan. Dessutom är det mycket tveksamt om folkbildningens relativa betyg ger en rättvisande bild jämfört med gymnasieskolans målrelaterade."

"Att snittet ligger kvar känns väldigt otidsenligt. Det relativa systemet likaså."

"Vi ser gärna att FBR utarbetar kriterier även för 2, god studieförmåga och 3, mycket god studieförmåga."

"Vi upplever att olika skolor gör väldigt olika bedömningar vad gäller omdömen. Det kanske behövs en gemensam konferens, handledning eller dylikt. Eller kanske en standardisering."

"Antalet omdömessteg bör ses över för att bättre relatera till gymnasieskolan."

"Dagens bedömningskriterier gör att elever med särskilda behov kan få ett lägre omdöme. Dessa elever kan dock få extra hjälp i samband med sina högskolestudier. Det blir alltså en krock."

"Det bästa är väl att systemen liknar varandra så mycket som möjligt men hur det ska gå till har vi inga idéer om."

"Studieomdömen borde inkludera tydligare kunskapskrav, utan att dessa behöver bli av samma karaktär som ungdomsskolans betygsskala."

"Studieomdömet är ett bra system för värdering av deltagarnas studieförmåga. Det finns en styrka i att det sätts gemensamt av hela

lärargruppen och att man väger samman allas bedömning av den visade studieförmågan till ett gemensamt omdöme. Omdömet är bra också för att det inte enbart mäter kunskap utan också studieförmågan i sin helhet och det sociala ansvarstagandet för gruppen."

"För vissa särskilda kurser kan behovet av betyg föreligga. Att kunna studera exempelvis omvårdnadsprogram med folkbildningens pedagogiska möjligheter är en särskild resurs."

"Omdömet kommer i ett annat läge när de nya behörighetsreglerna kommer att gälla även på fhsk. SV C och Hi A utöver det som gäller nu. Detta kommer att leda till att färre kommer att få den grundläggande behörigheten, och därmed, troligtvis, färre det högre omdömet."

"Det är viktigt att även formellt kunna markera vikten av studier även för dem som sannolikt inte kommer att klara den nya grundläggande behörigheten för högskolestudier."

Utlandsfödda diskrimineras av högskolorna.

"Något som vi har märkt är att de personer som kommer från andra länder diskrimineras i antagningsprocessen, i a f på Malmö Högskola, eftersom de kräver eng B eller VG i Eng A. Där vi som Folkhögskola kommer i ett dilemma. Vi ger ju en utbildning som ska ge högskolebehörighet men vi kan inte sätta VG...samtidigt som dessa personer kanske aldrig har läst engelska i sitt hemland och hinner då inte bli behöriga i eng B. Jag tycker att detta skulle Fbr arbeta med för att förändra. Vi hade DO här på besök och då kom denna fråga upp så kanske ett samarbete med Fbr och DO skulle vara bra."

"När det gäller högskoleprovet tycker vi om man kunde ta hänsyn till de deltagarna som har utländska bakgrund som inte behärskar svenska språket på samma nivå som etniska svenskar."

Urvalsgrupp B4 fungerar dåligt

"Urvalsgrupp B4 fungerar ofta dåligt. En orsak är att om den primärt uträknade tilldelningen är under 0,5 plats så avrundas den till noll. Det innebär att B4 inte fungerar på utbildningar med få sökande från folkhögskola och inte på utbildningar med få platser. Detta missförhållande har förvärrats genom att vissa högskoleutbildningar numera delas sönder i ett stort antal ingångar (istället för att eleverna senare väljer inriktningar inom utbildningen) Resultatet blir nolltilldelning till B4 på varje ingång trots att B4 sammantaget borde haft en eller flera platser.

Åtgärder som skulle kunna mildra de ovan beskrivna problemen:

- 1. Avrundningsgränsen skulle kunna sänkas från 0,5 till ett lägre värde.*
- 2. Möjligen skulle man kunna påverka högskolorna att inte dela upp antagningen till en utbildning på så många olika inriktningar."*

Folkbildningsrådet

Box 380 74, 100 64 Stockholm

Tel: 08-412 48 00, fax 08-21 88 26

fbr@folkbildning.se

www.folkbildning.se